



**UMCS**

INSTYTUT NAUK  
O POLITYCE I ADMINISTRACJI

**UNIwersYTET MARIi CURIE-SKŁODOWSKIEJ**  
**Instytut Nauk o Polityce i Administracji**

Dr hab. Małgorzata Podolak, prof. UMCS | Katedra  
Systemów Politycznych i Praw Człowieka

Dr hab. prof. UMCS Małgorzata Podolak  
Katedra Systemów Politycznych i Praw Człowieka  
Instytut Nauk o Polityce i Administracji  
Wydział Politologii i Dziennikarstwa UMCS

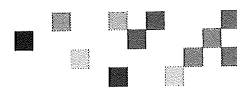
Lublin 8 sierpnia 2022 r.

### **Recenzja**

**rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Wasiak pt. *(Post)pamięć o wojnie.***  
***Współczesne interpretacje zbrodni wojennych wśród społeczności boszniackiej.***

Dysertacja napisana w Katedrze Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki pod kierunkiem naukowym dr hab. Izabeli Kończak prof. UŁ, promotorka pomocnicza dr Joanna Pietraszczyk-Sękowska, Uniwersytet Łódzki, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Łódź 2022, ss. 193.

Do oceny rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Wasiak zostanie zastosowanych pięć kryteriów: wartość podjętego problemu badawczego; konstrukcja rozprawy, czyli jej struktura; treść rozprawy, czyli jej poziom merytoryczny; zastosowane metody badawcze, czyli jej poziom metodologiczny; baza źródłowa, czyli wykorzystane dokumenty i opracowania oraz ich reprezentatywność dla podjętego tematu.



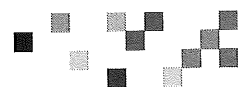
### **Problem badawczy**

Należy podkreślić, że podjęty w rozprawie problem badawczy został dobrze wybrany. Autorka podjęła temat niezwykle interesujący, ale zarazem bardzo trudny. Wojna na Bałkanach, a w szczególności w Bośni była jedną z największych tragedii w historii wojen w końcu XX wieku. Podróżując po państwach Półwyspu Bałkańskiego na każdym kroku mamy do czynienia ze śladami działań wojennych. Ważne jest, aby pamięć o tych wydarzeniach trwała nie tylko wśród osób, które doświadczyły wojny, ale także w pokoleniach, które wojnę znają tylko z podręczników historii, bądź z relacji świadków.

Sam Półwysep Bałkański w całości jest obszarem specyficznym z racji swojej skomplikowanej historii. Często był on przedmiotem konfliktów, wojen pomiędzy mocarstwami, gdyż właśnie na Bałkanach krzyżowały się ich interesy. Z uwagi na to, że obszar ten zamieszkują różne grupy etniczne, kulturowe, religijne często możemy spotkać się z określeniem „Kocioł Bałkański”. W tym miejscu należy przypomnieć słowa Winstona Churchilla, który twierdził, że „*największym problemem Bałkanów jest skoncentrowanie nadmiernej ilości historii na zbyt małym obszarze*” (S. Haffner, *Winston Churchill*, Warszawa 2003).

Bośnia i Hercegowina jest pod tym względem organizmem specyficznym nawet na tle pozostałych państw bałkańskich. W wyniku, trwających przez wiele stuleci, przekształceń politycznych, demograficznych itp. ten stosunkowo niewielki obszar zamieszkują trzy główne grupy etniczne – Bośniacy, Serbowie i Chorwaci – wyznające trzy religie: islam, prawosławie i katolicyzm. Ze względu na wielonarodowość i wielowyznaniowość Bośnia i Hercegowina bywała nazywana „małą Jugosławią”. To co przeciętnemu turyście wydaje się być interesujące, w latach dziewięćdziesiątych okazało się być „bombą z opóźnionym zapłonem”. Do głosu doszły wzajemne antagonizmy, to co łączyło naród, nagle go podzieliło.

Autorka podjęła się badania problematyki niezwykle złożonej- zaprezentowania w jaki sposób pamięć oddziedziczona wpływa na kształtowanie się stosunków między



etnicznych w państwie. Problem badawczy wymagał od Autorki wykonania m.in. przeprowadzania wywiadów z młodymi ludźmi, co z pewnością jest pracą niezwykle żmudną.

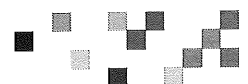
Tematyka państw bałkańskich jest często przedmiotem badań polskich naukowców: historyków, politologów, w kontekście konfliktów, historii, systemów politycznych (Wiesław Walkiewicz, Mirosław Dymarski, Krzysztof Krysieniel, Jacek Wojnicki, Magdalena Reksic, Marko Babic, Wawrzyniec Konarski, Danuta Gibas-Krzak, Andrzej Krzak, Ewa Bujwid-Kurek, Adam Burakowski, Konrad Pawłowski, i inni)

Autorka postawiła trzy hipotezy badawcze, które w znacznej części mają oryginalny charakter i które sukcesywnie weryfikowała.

1. Wspomnienia rodziców (historia mówiona) leżą u podstaw kreowania postaw nacjonalistycznych drugiego pokolenia po wojnie;
2. Polityka historyczna wpływa na pamięć drugiego pokolenia o konflikcie bośniackim;
3. Zachodnia narracja o wojnie kreuje postpamięć drugiego pokolenia.

Na podstawie powyższych hipotez Autorka postawiła następujące pytania badawcze:

1. Czy drugie pokolenie odziedziczyło powojenną traumę, która mogłaby wpływać na postawy nacjonalistyczne?
2. Czy drugie pokolenie wspomina okres wojny z nostalgią?
3. Czy można mówić o koncepcie postnostalgii?
4. Czy pamięć intymna została zainfekowana polityką pamięci?
5. Jaki wpływ na postrzeganie wojny mają prowadzone w Bośni uetnicznienie polityki pamięci?
6. Czy postpamięć ma wpływ na wzrost nacjonalizmu?
7. Jaki wpływ na percepcję wojny ma narracja zachodnia?
8. Jaki wizerunek świata zachodniego posiada młode pokolenie?



9. Jak na (post)pamięć wpłynęły decyzje Międzynarodowego Trybunału do spraw byłej Jugosławii?

Oceniając cel rozprawy, pytania badawcze, hipotezy, problem badawczy należy podkreślić, że są one sformułowane prawidłowo i absolutnie adekwatne do problematyki badań.

### **Struktura rozprawy**

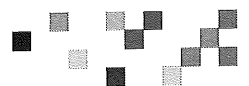
Struktura pracy jest niezwykle przemyślana i logiczna, nie budzi żadnych zastrzeżeń. Struktura zaproponowana przez Autorkę jest logiczną konsekwencją wynikającą z precyzyjnego sformułowania problemu badawczego oraz pytań badawczych, co z kolei przekłada się na klarowną i spójną koncepcję przeprowadzonego w pracy wywodu. Autorka kierowała się zasadą konstruowania struktury pracy, opartą na przyjęciu czytelnego kryterium porządkowania logiki układu treści przy jednoczesnym zachowaniu kryterium jej rozłączności. Tytuł rozprawy w pełni odpowiada zawartości recenzowanego tekstu.

Praca składa się z czterech rozdziałów poprzedzonych wstępem, zakończenia, bibliografii, aneksu (spisu respondentów). Sama dysertacja może nie jest zbyt obszerna (liczy 173 strony), ale wartość jej jest niekwestionowana

Poszczególne rozdziały liczą około trzydziestu-czterdziestu stron, co absolutnie nie zaburza struktury pracy, wręcz odwrotnie zachowano między rozdziałami proporcje, logikę podziału treści oraz wynikania.

Logiczna jest także wewnętrzna struktura rozdziałów.

Należy przyznać, że Doktorantka z pełną swobodą porusza się w sferze analizowanych zjawisk wykazując się znajomością tematu. Dowodzi to po pierwsze, że Doktorantka posiada wiedzę na analizowany temat; po drugie – posiadała umiejętności w formułowaniu naukowych opinii (hipotezy badawcze, pytania, cele); po trzecie – potrafi przekazać swoją wiedzę w sposób komunikatywny.



### Treść rozprawy

Poziom merytoryczny rozprawy zasługuje na pozytywną ocenę niezależnie od zawartych w recenzji uwag krytycznych. Jej treść łączy elementy opisu i analizy. Autorka wykorzystwała obszerny, wnikliwie gromadzony materiał empiryczny.

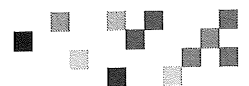
Bardzo ciekawie Autorka skonstruowała wstęp. Jest on napisany zgodnie z przyjętymi zasadami i zawiera wszystkie, niezbędne elementy. Jest on podzielony na śródtytuły (pisząca tą recenzję pierwszy raz się spotyka z taką strukturą wstępu):

1. W poszukiwaniu tożsamości
2. Założenia pracy i pytania badawcze;
3. Metodologia;
4. Charakterystyka źródeł;
5. Struktura pracy

Autorka syntetycznie scharakteryzowała strukturę pracy, zaprezentowała wykorzystane metody badawcze, szeroko przedstawiła źródła, dokonała pełnej oceny i krytyki wykorzystanych źródeł.

Rozdział pierwszy pt. „Pamięć-tożsamość-trauma”” jest rozdziałem wprowadzającym w problematykę wydarzeń i jest rozdziałem *stricto* teoretycznym. Dotyczy on kategorii postpamięci, Autorka prezentuje teksty z zakresu literatury przedmiotu w celu ukazania złożoności problematyki pamięci zbiorowej, charakteryzuje poszczególne koncepcje pamięciowe, pozwalając tym samym zrozumieć wytworzone w drodze badań terenowych teorie. Rozdział jest podzielony na pięć podrozdziałów: Studia nad kategorią pamięci; Pamięć społeczna a kulturowa. Refleksje wokół zagadnień Halbwachsa i Assmanna; Pamięć historyczna jako narzędzie polityki narodowej; Refleksje wokół badań nad miejscami pamięci; Postpamięć-dziedzictwo drugiego pokolenia.

Rozdział drugi również teoretyczny pt. „Przemoc. Refleksje teoretyczne”, koncentruje się wokół kategorii przemocy. Jest to o tyle słuszne, że problematyka badań



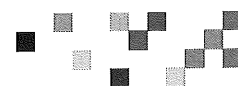
dotyczy wojny, przemocy, stąd też zasadne jest przeanalizowanie wybranych kategorii z zakresu genocide studies w ujęciu socjologicznym, historycznym, filozoficznym i politologicznym. Rozdział podzielony został na sześć podrozdziałów: Przemoc- wstępne refleksje; Rafał Lemkin i definicja ludobójstwa; Refleksje nad czystką etniczną; Przemoc seksualna a czystka etniczna; Praktyka wysiedleń, Kulturowe ludobójstwo.

Trzeci rozdział pt. „Historia stosunków etnicznych w Bośni i Hercegowinie” omawia historię państwowości Bośni, budowę narodu boszniackiego oraz kształtujące się stosunki etniczne. Rozdział składa się z ośmiu podrozdziałów zaprezentowanych w ujęciu chronologicznym począwszy od czasów najdawniejszych (III wiek p.n.e.), na współczesności kończąc: Bośnia do końca XII wieku; Średniowieczna Bośnia, Imperium Osmańskie, Władza austro-węgierska; Sytuacja w latach 1918-1945; Komunistyczna Bośnia; Rozpad Jugosławii i bośniacka wojna; Postanowienia pokojowe.

W tym miejscu należy zauważyć, że większość badaczy najprawdopodobniej rozpoczęłyby pisanie dysertacji właśnie od tego rozdziału. Autorka w sposób niezwykle umiejętny, przygotowując Czytelnika na treści dotyczące kształtowania się państwowości Bośni i Hercegowiny rozpoczęła zagadnieniami teoretycznymi w rozdziałach pierwszym i drugim, tym samym podkreślając co jest dla Niej istotą prowadzonych badań.

Ostatni rozdział czwarty pt. „Boszniacka postpamięć-studium przypadku”, Autorka poświęciła w całości na przedstawienie wyników swoich badań. Jest to rozdział najbardziej wartościowy w całej dysertacji, ponieważ możemy z niego dowiedzieć się, jak młodzi ludzie postrzegają wojnę. Rozdział składa się z czterech podrozdziałów (które również są podzielone wewnętrznie): Pamięć o wojnie; Pamięć o zbrodniach; Zachodni dyskurs w boszniackich narracjach; Przemoc wobec kobiet-zapomniana narracja.

Nie ukrywam, że z tego rozdziału można by zrobić oddzielną publikację rozwijając chociażby punkt nr 2 „Pamięć o zbrodniach” (Srebrenica, Sarajewo, Mostar).



Zakończenie stanowi próbę podsumowania wyników badań. Autorka wyprowadza ogólne wnioski, ustosunkowuje się do postawionych hipotez, celów i problemów badawczych.

Podsumowując wartość merytoryczną pracy należy raz jeszcze podkreślić, że mamy do czynienia z dziełem wartościowym i dojrzałym. W rozprawie zawarte są klarowne i jasne wywody oraz umiejętnie sformułowane wnioski.

Pod **względem formalnym** pracę ocenić należy jako staranną i poprawną. Na pochwałę zasługuje rzeczowość opracowania, wyjątkowo klarowna i uporządkowana narracja, komunikatywność tekstu. Jest to bardzo istotne, gdyż język analiz politologicznych, siatka stosowanych kategorii – obok przedmiotu badań, teorii i metodologii – jest jednym z czterech elementów określających tożsamość nauk o polityce jako dyscypliny.

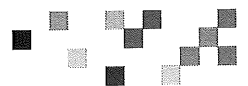
W dysertacji zdarzają się częste przypadki stosowania określenia „kraj” zamiast kategorii politologicznej „państwo”.

Tymczasem w dyscyplinie nauce o polityce i administracji nie stanowią one synonimów. Bardziej zasadne jest stosowanie pojęcia „państwo” – wyrażającego „polityczną organizację międzynarodową” oraz „podmiot w relacjach międzynarodowych”.

Generalnie należy podkreślić prawidłowości warsztatowe pracy, w tym różnorodny charakter przypisów. Obok przypisów źródłowych pojawiają się przypisy wyjaśniające oraz rozwijające tezy prezentowane w tekście.

### **Założenia metodologiczne**

Wyróżnikiem badań naukowych jest odwoływanie się do zasady jedności wiedzy i metody, niezależnie od specyfiki jej stosowania w obszarze nauk społecznych. Należy



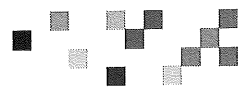
podkreślić, że opiniowana rozprawa doktorska została przygotowana na dobrym poziomie metodologicznym.

Praca składa się z trzech głównych części: teoretycznej, historycznej i empirycznej, biorąc pod uwagę tematykę badań jest to w pełni zrozumiałe. Autorka dokonała imponującej analizy stanu literatury dotyczącej problematyki Bośni i Hercegowiny (tzw. desk-research). W tym kontekście oczywistym jest zastosowanie metod historycznych, które pozwalają na ukazanie procesów historyczno-politycznych.

Ramy teoretyczne zostały jednak „zdominowane” przez ujęcie konstruktywistyczne oraz teorię ugruntowaną należące do obszaru badań jakościowych.

Autorka zastosowała techniki badawcze- obserwację uczestniczącą oraz wywiad swobodny. Metody i techniki zostały zaprezentowane bardzo szczegółowo we wstępie. Należy to wyraźnie podkreślić, ponieważ w dysertacjach doktorskich autorzy z reguły wymieniają metody, jednak nie wskazują, która metoda i w jakim zakresie będzie służyła do analizy poszczególnych aspektów definiowanego problemu. Doktorantka bardzo dokładnie zaprezentowała badaną grupę Boszniaków, swój udział w obserwacjach uczestniczących, ilość wywiadów swobodnych, charakterystykę respondentów, charakterystykę terenu. Niezwykle interesujące są fragmenty wywiadów Doktorantki.

**Bazę źródłową** rozprawy należy ocenić jako solidną, odpowiednio dobraną i wszechstronną. Baza źródłowa jest dowodem właściwie przeprowadzonej kwerendy, znacznej dociekliwości Autorki i umiejętności wykorzystania przez nią znacznej ilości różnorodnych źródeł. Literatura naukowa, na którą powołuje się Autorka, stanowiąca podstawę rozdziałów teoretycznych, świadczy o znajomości opracowań naukowych poświęconych prezentowanym zagadnieniom. Baza źródłowa obejmuje około 20 stron źródeł: konwencje, rezolucje, dokumenty prawne, źródła internetowe, monografie, rozdziały w monografiach, artykuły naukowe, artykuły internetowe, filmografia. Baza





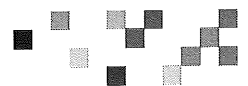
źródłowa jest imponująca, biorąc pod uwagę fakt, iż duża część są to źródła obcojęzyczne.

Jedyna moja uwaga dotyczy numeracji oraz kolejności prezentowania źródeł, po pierwsze nie numerujemy bibliografii, a po drugie – w pierwszej kolejności powinny być przedstawione akty prawne, dokumenty, literatura naukowa, publicystyka, źródła internetowe. Jest to oczywiście uwaga na marginesie, nie mająca wpływu na ocenę dysertacji.

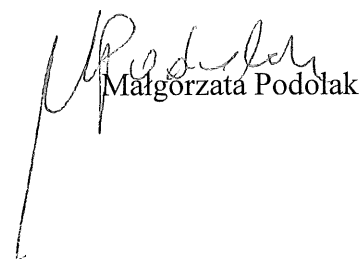
Reasumując, należy podkreślić, że zawarte w recenzji uwagi krytyczne i polemiczne nie zmieniają ogólnej pozytywnej oceny rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Wasiak. Jest to pionierskie w badaniach politologicznych opracowanie dotyczące postpamięci o wojnie w Bośni i Hercegowinie widzianej oczami młodych ludzi. Praca została napisana na dobrym poziomie merytorycznym i metodologicznym. Pani Magister wykazała się znajomością podjętej tematyki zarówno w warstwie opisu, jak i analizy.

Konkludując, należy podkreślić, że praca doktorska mgr Katarzyny Wasiak jest opracowaniem wartościowym merytorycznie, ma charakter nowatorski, wnosi istotny wkład w badania nad problematyką niezwykle trudną aczkolwiek bardzo ciekawą dotyczących współczesnych interpretacji zbrodni wojennych wśród społeczności boszniackiej. .

Sugeruję także wydanie dysertacji w postaci monografii bądź publikację fragmentów w czasopismach naukowych.



Mając na uwadze powyższe rozważania, stwierdzam, iż rozprawa mgr Katarzyny Wasiak spełnia wymagania określone art. 187, ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce Dz. U. 2018 poz. 1668 i w związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie mgr Katarzyny Wasiak do dalszych etapów przewodu doktorskiego



Małgorzata Podolak

